

GEOPOLITIKA: KOMENTÁŘE K TEXTŮM

O'Tuathail, G. (2002): Post cold-war geopolitics: Contrasting Superpowers in a world of global dangers. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) Geographies of global change. Remapping the World. 2nd. ed. Blackwell, Oxford, str. 174 – 179.

Moje postřehy se týkají hlavně a především aktuálnosti článku. Změny, které nastaly od jeho publikování (2002) nemohl autor reflektovat. Jde především o ekonomický vzestup Ruska pod tvrdou rukou Vladimira Putina, které se nyní nachází v mnohem významnější mezinárodní pozici než tehdy a začíná opět naplňovat roli globálního hráče, kterou po rozpadu SSSR, Východního bloku a ukončení Studené války dlouho hledalo. Reakce Ruska na zásahy do jeho „zóny“ (výstavba radaru NATO), resp. podpora Srbska při boji proti samostatnému Kosovu dávají jasně najevo, že s Ruskem se do budoucna musí opět počítat.

Autor velmi čtivě vystihuje dopady Studené války a její rozdílné pokračování v obou klíčových zemích v USA i v Rusku. Text byl psán v roce 2002 a od té doby se ruské postavení lehce změnilo. Především díky rostoucí ceně ropy a Putinově charismatickému a tvrdému vedení Ruska se země začíná stávat bohatší, investuje více do armády a začíná opět velmi silně promlouvat do mezinárodního geopolitického dění (čímž popírá autorovo tvrzení o demodernizaci). Hlasité ohlasy jsou zejména na americké záměry vybudování systému protiraketové obrany ve střední Evropě. Pokud by se Američanům podařilo umístit do tohoto prostoru své rakety, bylo by to evidentní proniknutí do buffer zone. Je zřejmé, že vojenský vliv v neutrální zóně jedním z velkých hráčů vždy naštvě protistranu. Rusko se chce podle posledních reakcí očividně vrátit mezi supervelmoc konkurující Spojeným státům a z některých Putinových ostrých rétorických výstupů má posluchač pocit jakoby prožíval „Cold War revival“.

Podobnou platnost pozbývá s postupujícím časem i tvrzení o výdajích na zbrojení ze strany USA s nástupem G.W. Bushe se výdaje zněkolikanásobily především v důsledku vedení drahých válek v Iráku.

Článek také příliš nereflektuje roli Třetího světa. Zvláště s výskytem náboženského fundamentalismu a rostoucím počtem obyvatel tohoto makroregionu se bude postupně jeho role zvyšovat.

Zaujímavý článok doplnený príslušnými faktami. Autor sa bližšie zameriava na konkrétny problém jadrových zbraní a postupujúceho zbrojenia Spojených štátov, dostatočne podrobne a zrozumiteľne opisuje vývoj, príčiny, okolností a možné dôsledky zneužitia alebo nehody jadrových zariadení. Jeho prístup je skôr varovným (reálnym, až depresívne vyznievajúcim opisom súčasného vývoja sveta a jeho ďalšieho možného smerovania) než konštruktívnym postojom s konkrétnym, jasným a dôkladne vysvetleným návrhom na riešenie. Keďže bezpečnosť vyspelých štátov závisí na stabilnej a rozvinutej situácii v ostatných, aj rozvojových krajinách, je potrebné venovať väčšiu pozornosť ich ekonomickému, technickému aj sociálnemu rozvoju, boju s rizikami svetovej spoločnosti a nie vrázať obrovské sumy do budovania obmedzenej národnej bezpečnosti, ktoré len zvyšuje napätie a prináša nové riziká. Čo sa jadrovej energie a zbraní týka, hrozba je naozaj veľká, a preto v tejto oblasti sú obzvlášť potrebné programy a prostriedky na rozvoj, modernizáciu a zabezpečenie existujúcich zbraní a nebezpečenstiev a úplné zastavenie využívania jadrovej energie na vojenské účely.

Beck, U. (2004): Společnost světového rizika znovu: hrozba terorismu. In Beck, U. : Společnost světového rizika. Sociologické nakladatelství, Praha, str. 294 – 314.

Nastíněné vnímání světa se mi zdá autorem do značné míry příliš kritické a radikálně pesimistické, byť s aktuální reflexí. Přestože principiálně lze souhlasit s navrhovanými řešeními (a peripetie vývoje), obejvují se zde tvrzení, která nepokládám za konsensuální východiska racionálního diskurzu této problematiky. Např. vize konce světa, stát jako mrtvá idea, možnost státu „zneoliberalizovat se až k smrti“, neuznaná legitimita ekologických hrozeb atp.

Domnívám se, že např. neoliberalismus jistý podíl na teroristických útocích má. Není to však právě neoliberalismus, který také přispívá k jeho potlačování prostřednictvím nových výzkumných technologií a jejich šířením? Všechno má dvě strany.

Také jsem v článku postrádal větší ohlédnutí za rolí médií. Moderní informační kanály jsou mnohdy nositeli (a hybateli) globalizace a nelze bez nich úspěšně bojovat proti budoucím globálním hrozbám. I zde je na druhou stranu nutné dodat, že média přispívají k šíření terorismu ať už jeho pouhou informační interpretací nebo zneužíváním v podobě šifrované komunikace v rámci teroristické sítě.

Celkově ale autor vystihl a dobře analyzoval současné tři palčivé problémy dnešního světa. V poslední době se ale stále více ukazuje, že ani jedna ze tří jmenovaných hrozeb není dominantní. Zatímco svět si na hrozbu terorismu již relativně zvykl, stále více jej začínají trápit finanční krize (aktuální akciové propady na burzách, krize amerických hypoték atp.) a také environmentální problémy spojené s globálním oteplováním. Jako důkaz lze zmínit i prezidentskou kampaň ve Státech zatímco před 5 lety G. W. Bush postavil svou rétoriku na boji proti terorismu, dnes kandidáti své voliče „tahají“ především na ekonomická témata spojená s ozdravením finančního trhu. Místo na debatu o environmentálních rizicích však zatím stále zůstává spíše jen v akademické rovině.

Návrh přezkoumání společnosti pomocí nové metodologie považuji za stěžejní část – a současně jedno z jejích největších úskalí: společnost totiž chce být stále hodnocena zavedenými měřítky, přestože se mění její struktura (v poslední době rapidně).

Celkové vyznění je však možná až zbytečně radikální a jednostranné – autor je kategoricky proti neoliberalismu, který může být i nástrojem nových, užitečných technologií.

Dle autora je světová riziková společnost realitou a její globální problémy se dají vyřešit zase jen na úrovni globální. Autor správně zmiňuje, že se dopady jednotlivých globálních problémů na jednotlivce mohou lišit. Nejvíce se věnuje teroristickým hrozbám, což je vzhledem jejich aktuálnosti pochopitelné. Díky teroristickým útokům z 11. září došlo ke změnách ve společnosti, zvýšila se hlavně bezpečnostní opatření. Ochrana před takovýmito nebezpečím však asi nebude tím správným impulsem pro vytváření nové společnosti, to ale neznamená, že by se o toto ohrožení mělo přestat řešit. Je dobře, že se i ekologické a ekonomické problémy dostávají do povědomí stále více lidí.

Článek je jazykovo, stylisticky i obsahovo velmi náročný. Dotýka sa veľkého množstva tém a využíva pritom množstvo odborných termínov, z ktorých väčšina by vyžadovala byť podrobne vysvetlená v samostatných článkoch. Beznádejne negatívne vyznenie hrozieb spojených so svetovou rizikovou spoločnosťou kompenzuje autor návrhom na riešenie, ktoré vidí v princípe kozmopolitných štátov. Zároveň však túto ideu bližšie nerozoberá ani dôkladnejšie nevysvetľuje, nerozvíja jej možné prijatie, účinky a ďalší vývoj, popisuje len jej základné princípy. Aj preto vyznieva tento jeho návrh príliš jednostranne, obmedzene, príliš jednoducho na vyriešenie množstva zložitých svetových problémov. Na základe autorovho podania sa však aj napriek tomu javí ako (momentálne) jediný vhodný prístup s perspektívou postupného znižovania súčasných rizík ľudskej spoločnosti, jej

stabilizácie a prežitia.

Článek podle mne vcelku realisticky vystihuje dnešní nejistou situaci ve světě. Pojem „světová riziková společnost“ vhodně popisuje stav dnešní doby. Ztotožňuji se i s Beckovým zjednodušeným rozdělením všeobecných rizik do tří základních konfliktních os. Vzhledem k tomu, kolik prostoru autor věnuje světovému terorismu mi v stati chybí určitá návaznost či souvislost s náboženskou tematikou, resp. islámskou ideologií, jež je podle mne hnací silou celého terorismu. Na druhou stranu oceňuji zmínky o tom, jak USA svou unilaterální politikou do jisté míry k terorismu přispívají. Myslím, že autor mohl být v tomto směru výrazně kritičtější.

Osobně se přímo necítím být ohrožen, avšak všechna specifikovaná rizika plně respektuji a do budoucna se jich obávám. Podle mého názoru nejvíce pocítí jejich důsledky chudé země Jihu, které nejsou v mnoha směrech připraveny se s nimi vypořádat. Je otázkou, zda-li bohaté rozvinuté země mají globální zájem problematiku řešit při odproštění se od vlastních národních zájmů. Podle mne tomu tak v současnosti není, bohaté země pod záštitou řešení globálních problémů sledují především vlastní ekonomické zájmy a to brání efektivnímu omezení zmíněných rizik.

Řešení problému ve vzniku kosmopolitních států je teoreticky možné, ale prakticky tento krok vyžaduje obrovské množství času, globální spolupráci a především přirozený vývoj. K této změně by bylo třeba převýchovy několika generací dnes převážně nacionálně smýšlejících lidí.

S autorem nesouhlasím v tvrzení, že oproti minulosti se „každodenní život stal nebezpečnějším“. „Každodenním“ rizikům je lidstvo vystavováno od pradávna a troufám si říci, že tento druh rizik s sebou dnes již nenese takové následky jako dříve. Ústřední myšlenkou celého textu je ale myšlenka poněkud jiná. Ta tvrdí, že rizika spjatá s prudkým urychlením rozvoje v posledních desetiletích narůstají (respektive narůstá jejich celková síla a prostorový dopad). Toto již nelze jednoduše popřít a panující obavy z nejisté budoucnosti jsou dle mého názoru zcela opodstatněné. Ruku v ruce s globalizací ve všech odvětvích a oborech lidské činnosti jde jednoduše i rostoucí globálnost rizik.

Rizika spjatá se všemi v textu zmiňovanými osami jsou nepopiratelná a potřeba jejich řešení je akutní. Priority jednotlivých zemí se však mohou často dost podstatně lišit a nezřídka mohou stát i přímo proti sobě. Příklad: Proč by měly Spojené státy výrazně omezovat produkci škodlivin, když je to v rozporu s jejich ekonomickými zájmy a neexistuje žádný efektivní nástroj, který by je (v jejich pozici světové supervelmoci) dokázal k tomuto donutit? Z tohoto pohledu je idea kosmopolitismu, jakožto sounáležitosti s okolním světem a pocitu spoluzodpovědnosti za něj, jen stěží realizovatelná.

Další, ještě závažnější otázkou zůstává, jak do světového společenství hlouběji integrovat rozsáhlé regiony, které jsou od západní civilizace historicky, kulturně a nábožensky naprosto odlišné. Například začlenění zemí blízkého a středního východu by jistě bylo žádoucí, vzhledem k tomu, že se z těchto oblastí v současnosti rekrutuje valná většina aktivních teroristických skupin.

Beckův text je chválihodnou snahou o nalezení vhodného východiska ze současné situace. Myšlenky kosmopolitního, v důležitých otázkách jednotného světa nebo globální spravedlnosti jsou ale bohužel pouze vznešenou utopií. Stejně jako i většina ostatních sociologických úvah říká tento text co, ale již nenapovídá jak. To je ovšem v této problematice (vzhledem k její složitosti) zcela pochopitelné.

Taylor, P. J. (1993): Geopolitical World Orders. In Taylor, P. J. (ed.) Political geography of the twentieth century. A global analysis. Belhaven, London, str. 31 – 61.

Myslím, že otázky geopolitického rozdělení světa úzce korelují s novým ekonomickým rozdělením světa (NEIO). Je však otázkou, do jaké míry se na

periodizaci a cykličnosti podílí všechny zmiňované faktory. Také sama cykličnost/periodicita je výsledkem relativně krátkého pozorování a vůbec nemusí být určující pro budoucí vývoj organizace světa.

Zajímavá je platnost/podobnost Mackinderovy teorie o Heartlandu, protože i v popisované Studené válce by se dala aplikovat na pevninskou Eurasii s nárazníkovým pásmem v podobě států střední Evropy. Přestože jde o již několikrát překonanou teorii, i v dnešním uspořádání středoevropských států vidíme jejich rozdrobenost, která zaručuje dostatečně silnou „buffer zone“ mezi Západem a Ruskem.

Z celého článku vyplývá až pozoruhodná podobnost s Mackinderovou teorií o Heartlandu (která článek uvozuje). V období Studené války byla tato teorie v téměř ryzí podobě uvedena do praxe v oblasti Eurasie.

Text je podrobný průvodce vývojem geopoliky. Autor zajímavě popisuje příčiny historického vývoje, chování velmocí a jaké toto chování mělo vliv v celosvětovém kontextu. Autor podává velké množství svých názorů a myšlenek, které se pokouší obhájit. K jejich objektivnímu posouzení mi chybí řada znalostí. Článek mi proto nabídl zajímavý pohled do minulosti a v některých věcech mi objasnil problém formování světa.

Článek prináša nový, zaujímavý pohľad na udalosti medzinárodnej politiky z perspektívy svetovej geopolitiky. Autor stavia existenciu a vymedzenie geopolitických svetových usporiadaní na dobrých teoretických, ale najmä praktických základoch – na podrobnom popise významných známych aj menej známych udalostí, konceptov a pohnútok zahraničnej, medzinárodnej politiky svetových mocností aj iných dôležitých aktérov. Zo svojej nadnesenej, celosvetovej geopolitickej perspektívy odhaľuje, vyzdvihuje a dáva do súvislosti také pohľady na svetovú geopolitiku, ktoré sú v bežnom verejnom povedomí úplne neznáme alebo potlačené dôležitosťou a akútnym charakterom konkrétnych udalostí len na krátkodobej časovej úrovni.

Článek je rozsahom i obsahom veľmi náročný. Množstvo podávaných informácií je až na úkor prehľadnosti a zrozumiteľnosti článku, vítaným doplnkom by boli schémy či mapky geopolitického rozloženia moci vo svete v jednotlivých obdobiach.

Otázky k tématu

- a). Jak konkrétně může pomoci neoliberalismus zemím 3. světa? Jsou na tuto filozofii připraveny?
- b). Lze očekávat znovuoobnovení „bipolárního světa“? (ostrá rétorika ruských představitelů...)
- c). Jakou úlohu může hrát Rusko při prezentaci moci v neklidné oblasti Balkánu?

Jaká je role médií v utváření geopolitických vzorců chování v dnešním světě?

* Kdo jsou hlavní hráči v současné uspořádání světa a jaký je mezi nimi vzájemný vztah?

* Jak moc bude rostoucí cena ropy promlouvat do rostoucího vlivu Ruska na současnou geopolitickou scénu?

Jak efektivně čelit terorismu?

Jaký bude geopolitický vývoj v budoucnosti?

1. Akú formu má nový geopolitický svetový poriadok, načrtnutý Taylorom v roku 1993? Dá sa už hovoriť o novom sformovanom geopolitickom poriadku? Sleduje niektorú z línií, ktoré opisoval v prvom článku autor?

2. Aká je pozícia a úloha národného štátu v súčasnosti a v budúcnosti? Akým spôsobom môže reagovať na globálne riziká? Existujú aj iné alternatívy na zníženie napätia a hrozieb svetovej rizikovej spoločnosti než kozmopolitizmus?

3. Aký zmysel má ďalšie zbrojenie v situácii vzájomne zaručenej deštrukcie alebo aj po skončení takto označeného obdobia, ak súčasný stav zbraní hromadného zničenia úplne stačí na zničenie ľudstva? Čo bráni rozsiahlejšej a intenzívnejšej medzinárodnej spolupráci pri riešení problémov svetovej rizikovej spoločnosti? Ktoré oblasti rizík predstavujú najakútnejšie problémy pre spoločnosť?

Jak se zapojovat proti teroristickému dění i v zemích „mimo“ ohrožení?

Jak efektně zavádět protiteroristickou politiku?

Jak se změní politika Rusko po Putinově odchodu z prezidentské funkce?

Jaký vliv bude mít ropa z pozice Ruska na současné geopolitické scéně?

Je reálné nějakým způsobem ovlivnit přechod od metodologického nacionalismu ke kosmopolitismu?

Máte přímou obavu z terorismu? Jak by jste vy tuto problematiku řešili?

Jak reálná je v současnosti hrozba teroristického útoku směřovaného na Českou republiku? A jak moc tuto hrozbu ovlivní případné umístění plánované protiraketové základny na našem území?

Je možné, že se v budoucnu svět sjednotí a převládne v něm 1 kultura, 1 typ životního stylu (pravděpodobně západní; či jiný??)

Nečeká svět v blízké budoucnosti finanční krize svým dopadem srovnatelná s krizí 30. let minulého století?